

Évforduló

Hatvan éve alakultak meg a szakmai dokumentációs központok

KÉGLI Ferenc

A *Bibliográfiai műhelyek a társadalomtudományi tájékoztatásért* címmel az MKE Társadalomtudományi Szekció által, 2009. június 17-én Budapesten, az Országos Széchényi Könyvtárban rendezett konferencián elhangzott előadás kibővített, szerkesztett szövege

Hatvan éve...

Hatvan éve... vagyis 1949-ben. Ez volt az az év, amikor nagyjából helyreállt a gazdaság háború előtti teljesítőképessége, és év végére megszűnt a vásárlást korlátozó kenyérjegy. Kialakult az osztályharcos ideológiát hangoztató sztálini típusú pártállam, megszűntetve az egyéni és a közösségi szabadságjogokat. Megtörtént a bankok, a nagy- és a kisipar, a nagykereskedelem állami tulajdonba vétele.¹ Befejezéséhez közeledett a hároméves terv, folyt az első ötéves

terv előkészítése. A tervgazdálkodás centralizált intézményrendszere (állami vállalatok, iparigazgatóságok, ipari központok stb.) és jogi kerete ebben az időszakban teremtődött meg – jórészt kormányzati döntések nyomán.²

A tudomány államosítását szervező, még az előző évben létrehozott Magyar Tudományos Tanács javaslatára 1949 szeptemberében a kormány elrendelte az Állam- és Jogtudományi Intézet, a Történettudományi Intézet, a Nyelvtudományi Intézet, a Földrajzi Könyv- és Térképtár és a Közgazdaságtudományi Intézet felállítását,³ november 29-től pedig a Magyar Tudományos

Akadémia új alapszabály keretében folytathatta működését.⁴

1949-ben indult meg a Pázmány Péter Tudományegyetemen a könyvtárosok felsőfokú képzése,⁵ lett önálló intézmény az Országos Széchényi Könyvtár.⁶ A könyvtári jellegű közgyűjtemények vonatkozásában a kormány úgy határozott, hogy a főfelügyeletet az Országos Könyvtári Központ gyakorolja. 1949-ben kezdődött meg a körzeti könyvtárak szervezése, ekkor avatták fel a körzetesítés keretében létrehozott első falusi népkönyvtárat, és ebben az évben rendelte el a Minisztertanács a Népkönyvtári Központ megszervezését.⁷ A dokumentáció területén szintén ebbe a centralizáló, központi irányító szervezetet létrehozó folyamatba illeszkedik az a hatvan évvel ezelőtti, 1949. június 29-ei, 4.118 számú kormányrendelet, amely intézkedett az Országos Dokumentációs Központ létesítéséről és a műszaki, mezőgazdasági, könyvtári, orvostudományi és közgazdasági szakmai dokumentációs központ megszervezéséről.⁸

A dokumentációs központok hazai előtörténete

Manapság, ha a dokumentáció kifejezés elhangzik, akkor elsőként arra gondolunk, hogy ez a szoftverfejlesztés egyik legfontosabb része. Akkoriban azonban *Paul Otlet*, a FID egyik megalapítója nyomán dokumentáció alatt azt a – főként a könyvtárak keretein kívül folytatott – tevékenységet értették, amelyik a gyűjtés, rendszerezés mellett a dokumentumok (különösen a folyóiratok cikkei, de egyéb, úgynevezett nem hagyományos dokumentumok) információinak elemző, értékelő feltárását és ezzel a hozzáadott értékkel történő, gyors szétsugárzását foglalta magába.⁹

Egy hazai országos bibliográfiai, illetve dokumentációs központ létrehozásának elrendelése valójában egy félévszázados, régi óhajlás teljesítése volt. Amikor a belga *Henri La Fontaine* és *Paul Otlet* kezdeményezésére létrejött Brüssz-

szelben a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet (a későbbi FID), annak 1896-os, illetve 1897-es kongresszusának hatására – főként *Esztegar László*, a Széchényi Könyvtár fiatal tisztviselője és a könyvtár vezető munkatársai kezdeményezésére – itthon mozgalom indult egy magyar bibliográfiai társaság megalakítására. Ennek lett volna a feladata *Fejérpataky László*, a Széchényi Könyvtár igazgatója szerint “*Magyarország teljes bibliographiáját, a hírlapok és folyóiratok cikkeit is beleértve, egységes rendszer szerint feldolgozni és beilleszteni a brüsszeli központ által tervezett és évek óta serényen előrevitt nagy alkotásba.*” Az egységes rendszer alatt *Fejérpataky* az Egyetemes Tizedes Osztályozásra utalt, a magyarországi társaság azonban végül mégsem alakult meg.¹⁰

A 20. század első évtizedeiben több alkalommal is felmerült egy hasonló feladatot ellátó hazai bibliográfiai intézet szükségessége – mindhiába.¹¹ Pedig a szakirodalmi termés hatalmas mértékű felduzzadását, az újfajta dokumentumtípusok megjelenését a könyvtárak szokványos, hagyományos katalógizálása, szokványos bibliográfiai feldolgozása nem tudta kezelni. A könyvtári világ forrongott, a könyvtárak új gyűjtőkörök és új módszerek között küszködtek, amint azt a *Magyar Könyvszemle* recenzense is megállapította az 1936-os külföldi könyvtártudományi folyóiratok szemlézésekor: “*Az öreg könyvtárosok aggódva kérdik, hova fognak vezetni ezek az új jelszavak, a documentatio, a cooperatio, a mikrofilm, a katalógizálási szabályok nemzetközi egységesítése, a világszakrendszer, a kölcsönzési központok s a Nemzetközi Együttműködés Bizottsága által szabaddá eresztett többi csodabogár?*”¹²

Hazánk a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete által képviseltette magát az 1937-ben, Párizsban megrendezett első dokumentációs világtalálkozókon. A küldöttséget *Káplány Géza*, a Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet Könyvtárának főkönyvtárosa vezette, tagjai *Szabó Béla*, az Országos Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának igazgatója, *Trócsányi György*, az Országgyűlési Könyvtár és *Witzmann Gyula*,

a Fővárosi Könyvtár főkönyvtárosai voltak.¹³ Veredy (akkor még Witzmann) Gyula, a Fővárosi Könyvtár évkönyvében közölt részletes kongresszusi beszámolóját így zárja: “*Vonjuk le a tanulságokat! Használjuk fel azokat, hogy megközelítsük a célt: Magyarország dokumentációját megszervezni, meglévő dokumentációs intézményeit javítani, tökéletesíteni, egységes elgondolás alkotó elemeivé tenni, hogy szellemi kincseink ne heverjenek parlagon, sőt minél gyorsabban, kimerítőbben tudjuk tudományos forrásainkat, ténybeli adatainkat eljuttatni tudós kutatóinkhoz és gyakorlati szakembereinkhez egyaránt.*”¹⁴

Voltak, akik igyekeztek levonni a tanulságokat! Ezek egyike volt Káplány Géza, akinek szervező tevékenysége nyomán alakult meg 1938-ban a Magyar Ipari Dokumentáció Előkészítő Bizottsága. Ez a bizottság a Technológiai Könyvtár keretében létrehozandó országos jellegű központ felállítását tűzte ki céljául.¹⁵ A dokumentáció céljának Káplány Géza az ismeretközlés technikájának racionalizálását, vagyis végeredményképpen minden irányú tapasztalati tudás forrásainak felkutatását, osztályozását és folyamatos, minél gyorsabb közreadását tekintette.¹⁶ A dokumentációról – ebben az időszakban – főként Káplány Gézától, de rajta kívül Nádas Rózsától, Pálffy Miklóstól, Rada Istvántól és Veredy Gyulától is jelentek meg publikációk e témában.¹⁷ Ha nem is a könyvtárak, de néhány üzem, vállalat – szerény formában ugyan – megkezdte a bel- és külföldi folyóiratok lapszemléinek közreadását.¹⁸

Külföldön ezekben az évtizedekben már éltek azok a referáló lapok, amelyek a bulletin, abstract, index és más hasonló kifejezést viseltek címükben. Egyesek még a 19. században indultak, de voltak újonnan létrejötték is. Ezek egyike volt az 1929–1933 között élő *Social Science Abstracts*, amely a megjelenő folyóiratok cikkeiről, könyvekről, röpiratokról, sorozatokról közölt kivonatokat a kulturális antropológia, a közgazdaságtan, a történelem, a földrajz, a politika, a szociológia és a statisztika témaköréből. New York-i szerkesztősége a lapindítás előtt igyekezett kapcsolatot teremteni Mexikó, Kína, Japán

és az európai országok illetékes szaktudósaival a közreműködés érdekében. Magyarországon Helmut Carol Engelbrecht, a lap egyik segéd-szerkesztője kereste fel 1929 nyarán Navratil Ákos egyetemi tanárt. A megbeszélés nyomán még az ősszel megalakult hét egyetemi tanár részvételével a *Social Science Abstracts* hazai szerkesztő-bizottsága. Ők állították össze a feldolgozandó 68 hazai folyóirat jegyzékét, útmutatót nyomtattak ki a kivonatkészítők számára, irányították a szakmájukba vágó folyóiratok referálását végzők munkáját, és továbbították New Yorkba az elkészült kivonatokat.¹⁹ Ha lapozgatunk a *Social Science Abstracts* 1929–32 közötti,²⁰ több mint hetvenezer tételében, megtalálhatjuk a hazai folyóiratok cikkeit is.²¹

Ekkortájt már létezett az 1924-ben alapított Magyar Szociográfiai Intézet, amely szociológiai/szociográfiai dokumentációs irodaként kezdte meg működését Krisztics Sándor igazgatásával.²² Az igazgató 1940-ben való Pécsre költözésével az intézet az ottani egyetem keretei között élt tovább. A Magyar Statisztikai Társaság kezdeményezésére 1926-ban jött létre az Államtudományi Intézet, ahol gyűjtötték, minősítették, szelektálták az információkat, negyedévenként sajtószemlét, valamint könyv- és folyóiratszemlét készítettek.²³ Teleki Pál halála után 1941. szeptember 15-től az intézet neve Gróf Teleki Pál Tudományos Intézetre változott.²⁴ Szervezetileg magába foglalta az Államtudományi Intézetet, az Erdélyi Tudományos Intézetet, a Magyar Történettudományi Intézetet, továbbá az 1938-ban alapított Táj- és Népkutató Központot (Táj- és Népkutató Osztály néven).²⁵ Mindezen intézményekben a kutatásokat megalapozó, magas szintű tudományos bibliográfiai és dokumentációs munka folyt.

Az 1944–45-ös háborús tisztítások helyreállítása után a termelés beindulása, a műszaki fejlesztések megalapozása nagymértékben növelték az információéhséget, különösen az alkalmazott tudományok területén. És volt egy rövid, demokratikus időszak, az 1945–1949 közötti évek, amikor a modern, európai polgári demokráciák működését ismerő progresszív ér-

telmiség a szovjet hatalom árnyékában is megpróbált – ahogy lehetett – érvényesülni.²⁶ Ipari, mezőgazdasági, egészségügyi dokumentációs tevékenységet folytató szervezetek jöttek létre, kutató- és tervezőintézetek, de egyes nagyüzemek is szükségét érezték, hogy saját dokumentációs részleget alapítsanak.²⁷ Az érdeklődők 1948-ban a franciaországi gazdasági dokumentáció helyzetéről is tájékozódhattak *Dúzs János* cikke alapján.²⁸

A társadalomtudományi dokumentációs anyagok gyűjtése és kezelése is folytatódott. Pécsent Krisztics Sándor igazgatásával egészen 1949-ig élt a Magyar Szociográfiai Intézet. Budapesten a Teleki Pál Tudományos Intézetben 1945 októberében jött létre egy Földrajzi Adattár. A Teleki Intézet utódeként 1948 februárjától 1949. szeptember 1-jéig működött a Kelet-Európai Tudományos Intézet²⁹ *Bibó István* irányításával. Az Országgyűlési Könyvtár történetében többek között az olvashatjuk ezekről az évekről, hogy “időről időre gondoskodott arról, hogy a fontosabbnak tartott cikkekről, okmányokról [...] másolatokat juttasson el azokhoz, akiknek az anyagra szükségük lehetett”.³⁰

Káplány Géza 1945 júniusában javasolta ismét a Magyar Ipari Dokumentációs Központ létrehozását.³¹ A Magyar Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezete 1946 végén szervezett dokumentációs tevékenységet indított meg, és 1947–48-ban tizenkilenc számot megért dokumentációs referáló lapot jelentetett meg.³² 1948 augusztusában megkezdte működését az Országos Tervhivatal Találmányi Osztálya – rövidesen ebből alakult (1949. január 1-jével) az Országos Találmányi Hivatal. Az osztálynak, illetve a hivatalnak a keretében létesült egy Dokumentációs és Tájékoztató Osztály.³³

A mezőgazdasági dokumentációs munkát *Fejér Domokos* kutatóvegyész indította meg 1945-ben az Országos Chemiai Intézetben, ahol már 1932 óta folyt dokumentációs munka a *Kísérletügyi Közlemények*hez csatolt “Szemle” formájában.³⁴ A földművelésügyi miniszter 216.766/1946. XI. 1. sz. rendelete nyomán 1947 januárjától Mezőgazdasági Tudományok Dokumentációs

Központja néven működtek hat önkéntes munkatárssal.³⁵ A rendelet 1948. január 22-én kelt módosításával a központot újraszervezték és átalakították, nevét Magyar Mezőgazdasági Tudományos Tájékoztató Intézetre változtatták.³⁶ Fejér Domokos átadta a vezetést *Magyari Beck Vladimír*nak, s a dokumentációs munka 1948 márciusától a Vajdahunyad várban a Mezőgazdasági Múzeum épületében folytatódott. Folyóiratukban, az *Agrártudományokban* *Hantos László* ismertette a mezőgazdasági dokumentáció célját és feladatait.³⁷ 1949-ben az intézet dokumentációs részlege a *Dinnyés Lajos* (a korábban leváltott miniszterelnök) által vezetett Mezőgazdasági Kísérleti Központhoz került át,³⁸ és megindította az *Agrárirodalmi Szemle* három sorozatát.³⁹

Az egészségügy területén, 1948-ban *Láng Imre* szervezett egy háromfős dokumentációs csoportot az Orvosegészségügyi Szakszervezet székházában.⁴⁰

A Magyar Tudományos Tanács (amelynek, amint láttuk, feladatai közé tartozott a Magyar Tudományos Akadémia újjászervezésének előkészítése is) arra az elhatározásra jutott, hogy a tervgazdálkodás igényei szükségessé teszik az egymástól függetlenül létrejött és működő dokumentációs műhelyek összefogását, központi irányítását. Mindezek hatottak arra, hogy 1949-ben hivatalos, állami feladattá váljon a dokumentáció ügye.

Természetesen léteztek külföldi példák is. A Szovjetunióban az Össz-szövetségi Könyvkamara dokumentum szemléi és analitikus bibliográfiái, valamint a nagy állami, központi könyvtárak bibliográfiai és dokumentációs tevékenysége. Csehszlovákia, Lengyelország, Románia, Bulgária is ez idő tájt hozta létre állami dokumentációs központját, intézeteit. Az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Hollandia, Belgium, Dánia, Németország szakmai dokumentációs intézményei pedig a 19. század végére, a 20. század első évtizedeire már kialakultak.⁴¹

Országos Dokumentációs Központ

Az Országos Dokumentációs Központ élére az Országos Tervhivatal osztályvezetőjét, a Budapesti Műegyetemen 1940-ben gépészmérnöki, 1944-ben pedig közgazdasági diplomát szerző *Lázár Pétert* nevezték ki. A budapesti székhelyű központ létszámkeretét 19 főben határozták meg.⁴² Hogy kik voltak ők? Az általam megtekintett nyomtatott és elektronikus forrásokból csak annyit tudtam meg, hogy a Közgazdasági Dokumentációs Központból átkerült *Rózsa György*, az MTA Könyvtárának későbbi főigazgatója volt egy ideig az egyszemélyes szervezési osztály vezetője.⁴³ (Valószínűleg végig a központ egyik munkatársa volt *Karsai Nándor* is, az MTV későbbi gyártásvezetője.)

Egy pillanatra meg kell állnunk egy kis ideológiai kitérőre. Tudnunk kell, hogy akkoriban kétfajta dokumentáció létezett! Az egyik a “szocialista dokumentáció”, amelyik egyben tudományos és politikai propaganda is, a szocialista nevelés alapvető eszköze, és szervesen illeszkedik a társadalomfejlesztés általános terveibe. A másik, a “kapitalisták dokumentációja”, amelyik még jobban összekuszálja az amúgy is anarchikus kapitalista viszonyokat, és nem a dolgozó tömegek jólétét szolgálja, hanem a monopóliumok profitját gyarapítja. A szocialista dokumentalisták elsőrendű feladata, hogy felvegyék a harcot minden álcázott formában jelentkező reakciós “nemzetközi” szervezet romboló ideológiai és szervezeti tevékenységével, mind a szakirodalomban, mind pedig az UNESCO, a FID és egyéb hasonló jellegű kapitalista dokumentációs intézményekben.⁴⁴

El kell fogadnunk, meg kell értenünk, hogy akkor így kellett, így lehetett csak megnyilatkozni a világról, és még azt is meg kell értenünk, hogy voltak olyan – szerencsére nem túl hosszú – időszakok, amikor egyesek ezt komolyan is gondolták. Aki ezeket 1949 végén, illetve 1951-ben leírta, az ugyanaz az ODK élére kinevezett Lázár Péter volt, aki később az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ Könyvtártudományi Osztályát vezette, majd ő

lett 1964-től 1981-ig, nyugdíjazásáig, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ főigazgatója. Közben a hatvanas évek végétől öt éven át volt az UNESCO információs kutatási és tervezési osztályának a vezetője, 1966-tól pedig különböző tisztségeket töltött be a FID-ben, amely 1982-ben tiszteletbeli tagjává választotta, és akiben 1992-ben történt halálával a tudományos és műszaki tájékoztatás művelői és a könyvtárosok, itthon és az egész világon a szakma egyik nagy alakját, sokak mesterét vesztették el.⁴⁵

A valósághoz azonban az is hozzátartozik, hogy Lázár Péternek, még röviddel a minisztertanácsi határozat hatálybalépését követően megjelenő *A dokumentációról* című, a tevékenységet általánosságban ismertető cikkében⁴⁶ nem voltak ideológiai/politikai felhangok. Engelsre hivatkozik ugyan egyszer, de még nincs szó a “szocialista dokumentáció” felsőbbrendűségéről, nincs hivatkozás semmiféle szovjet mintára, az említett pozitív külföldi példák Hollandia, Belgium, Dánia, Anglia és Franciaország. Bármennyire is hangsúlyozva lett később a Szovjetunió példája, bizonyos jelek arra utalnak, hogy ugyanúgy, ahogyan a népkönyvtárak területén a hazai körzeti könyvtári rendszer,⁴⁷ a dokumentációs tevékenység központi megszervezése is inkább a nyugati példák nyomán folyt, a nyugati mintákhoz állt közelebb. Angliában például a könyvtárosok, intézmények, tudományos és dokumentációs szervezetek szövetségéként alakult meg 1924-ben az ASLIB (Association of Special Libraries and Information Bureaux), Franciaországban pedig 1939-ben jött létre a tudományos kutatás nemzeti központja a CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique). E szervezetek célja és feladatköre sok elemében megegyezett a nálunk létrehozott Országos Dokumentációs Központ céljával és feladatkörével.⁴⁸

A központ feladata volt a szakmai dokumentációs intézmények megszervezése, a dokumentációs tevékenység irányítása és ellenőrzése, a módszerek és az eszközök egységesítése, az országos nyilvántartások vezetése. Tizenhat hónapi működése alatt szakterületi dokumentációs

központokat szervezett, elősegítette a sokszorosító eljárások, a mikrofilmezés bevezetését. A valutakerettel való racionális gazdálkodás érdekében kidolgozta azt az új engedélyezési eljárást, amelynek alapján a szakmai dokumentációs albizottságok véleményezték az IBUSZ-hoz benyújtott külföldi könyv- és folyóirat-rendeléseket.⁴⁹ Nyilvántartotta és közzétette a szakterületi központok által feldolgozott szakfolyóiratok jegyzékét,⁵⁰ a többszörös fordítások elkerülése érdekében közzétette a központok tervezett fordításait.⁵¹ (A szakfordítások kötelező bejelentése⁵² és országos nyilvántartása világszerte újdonságnak számított.⁵³) Kezdeményezésére alakult meg a Könyvtári és Dokumentációs Szabványbizottság. Még 1949-ben indította meg ötven résztvevővel az első hazai (három hónapos) dokumentációs tanfolyamot.⁵⁴ 1950-ben kiadta *Zaharij Nyikolajevics Ambarcumjan Könyvtári osztályozás*, és vele egybekötve *Klenov Magasabb ideológiai színvonalra a könyvtári osztályozás főiskolai oktatását* című munkáját.⁵⁵ De ami az osztályozás területén a legfontosabb: elkészítette és közreadta (igaz nem a FID jóváhagyásával) az Egyetemes Tizedes Osztályozás kb. 16 ezer fogalmat tartalmazó, rövidített magyar kiadását.⁵⁶ A német és az angol kiadások alapján végzett szerkesztői munkákat Lázár Péter irányította. Ő készítette a bevezetést és a segédtablázatokat. Veredy Gyula (ekkor már az OSZK munkatársa) a társadalomtudományi főosztályok, *Ladányi Antal* (a Műegyetemi Könyvtárból) az 5-ös és a 6-os főosztályok szerkesztését végezte el, de ez utóbbiak területén *Németh Béla* foglalkozott a kémiával és a vegyiparral, Káplány Géza pedig a könnyűiparral.⁵⁷ A három kötetben sokszorosított munka első kötete a magyarázatokat, utasításokat és a segédtablázatokat, a második a főtáblázatokat, a harmadik pedig a betűrendes tárgymutatót tartalmazta. Az első két kötet 1950. június elejére, a harmadik július első felében készült el, a terjesztést a Műszaki Dokumentációs Központ Kiadóhivatala végezte. Dossziéba fűzve 35, kemény kötésben 55 forintba került.⁵⁸ Meg kell jegyeznünk, hogy a társadalomtudományok esetében természetesen a szovjet gya-

korlatot követték, így ennek megfelelően a 3-as főosztály élén ott állt a Tropovszkij-féle osztályozásból átvett 3K Szocializmus, Kommunizmus, a 3KP Kommunista párt, és a 3M Történelmi materializmus jelzetsoport.⁵⁹ Számos probléma merült fel azonban a szakmai központokkal kapcsolatban. Az országos központnak nem volt lehetősége arra, hogy munkájukat befolyásolja, koordinálja, mivel az intézmények szervezetileg nem hozzá tartoztak. A szakterületi központok között sem alakult ki érdemi együttműködés. Egy kivétellel kezdetben még nem hasznosították a meglévő szakkönyvtárak dokumentum állományát. Nem sikerült önálló könyvtárügyi dokumentációs központot létrehozni. Mindezek szerepet játszottak abban, hogy a Minisztertanács 1950. október 29-én kelt rendeletével megszüntette az Országos Dokumentációs Központot.⁶⁰ A feladatok egy részét (a központi fordítás-nyilvántartást, a folyóirat-nyilvántartást) az Országos Könyvtári Központ vette át, tovább működött viszont a rendeletben is megnevezett négy szakmai dokumentációs központ.

Műszaki Dokumentációs Központ

A szakmai dokumentációs központok megszerzését elrendelő minisztertanácsi rendelet végrehajtása során elsőként a Műszaki Dokumentációs Központ megalakítására került sor, amelyet a Népgazdasági Tanács határozata alapján az Országos Találmányi Hivatal Dokumentációs és Tájékoztatási Osztályából kellett megszervezni. Tényleges működését 1949. szeptember 1-jével kezdte meg Németh Béla vezetésével. Ellátta az ország különböző helyein (üzemekben, gyárakban) folyó műszaki dokumentációs munkák koordinálását, megkezdte a – kezdetben még rendszertelenül megjelenő – referáló folyóiratok mellett a figyelőszolgálatnak nevezett karterékszolgáltatást, fordításokat készített, mikrofilm- és fotómásolat-szolgáltatást indított el. A feldolgozásra kiválasztott szakirodalomból kezdetben még kimaradtak a könyvismertetések, és

ritkán jelentkeztek a szabadalmi leírások kivonatai. Hogy a dokumentációs munkának megfelelő szakirodalmi bázisa legyen, a Népgazdasági Tanács határozata alapján az év végével formálisan a Műszaki Dokumentációs Központ-hoz csatolták a Technológiai Könyvtárat. A Műszaki Dokumentációs Központ és Központi Technológiai Könyvtár néven szereplő intézmény igazgatója 1951. március 1-jétől *Láng János* lett, a könyvtárat *Szekeress Pál* vezette. A dokumentációs központ és a könyvtár két külön helyen működött, a tényleges egyesítés 1951 júliusában valósult meg. Ebben az évben a központ már 13 témában jelentetett meg külföldi lapszemlét, a magyar szakirodalomból három nyelven referáló lapot, bibliográfiai sorozatokat adott ki, témabibliográfiákat tett közzé, közölte a műszaki fordítások jegyzékét. A különböző neveken szereplő intézmény ma a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem keretein belül rövidített néven BME OMIKK-ként működik.⁶¹

Mezőgazdasági Dokumentációs Központ

A Mezőgazdasági Kísérletügyi Központ dokumentációs osztálya 1949. szeptember 1-jével önálló intézetként, Mezőgazdasági Dokumentációs Központ néven működött tovább. A központ kezdetben elsősorban a szovjet, illetve a népi demokratikus országok szakirodalmának fordítását és terjesztését tekintette feladatának, referáló kiadványa az *Agráriróladalmi Tájékoztató* volt. 1950-ben a tudományos munkatársak már 400 külföldi folyóiratot referáltak. 1951 februárjában az Országos Könyvtári Központ kérdőívére *Ortutay Béláné* adott választ a Mezőgazdasági Dokumentációs Központ könyvtárának adatairól.⁶² Ugyanebben az évben indították meg a *Külföldi és Hazai Agráriróladalmi Szemle* sorozatait. A központ fordító osztálya 1951-ben önállóvá vált, és 1953-ig Mezőgazdasági Fordító Iroda néven működött.⁶³ A Minisztertanács 1951 júniusában határozott arról, hogy a mező-

gazdasági szakirodalom anyagának egységes gyűjteménybe foglalása érdekében Országos Mezőgazdasági Könyvtárat kell létesíteni. A műszaki területtel ellentétben, itt a dokumentációs központot olvasztották be 1952-ben a könyvtár szervezetébe. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ elnevezést kapott intézmény főigazgatójává a már említett *Dinnyés Lajost* nevezték ki. A könyvtár és a dokumentációs központ többszöri név- és szervezeti változtatás után jelenleg ismét eredeti nevének működik.⁶⁴

Orvostudományi Dokumentációs Központ

Az Orvostudományi Dokumentációs Központ a *Láng Imre* által szakszervezeti keretek között megszervezett dokumentációs csoportból alakult meg. Tényleges működését 1949. szeptember 15-én⁶⁵ hat munkatárssal kezdte meg, továbbra is *Láng Imre* vezetésével. Kezdetben ők is a szovjet orvostudományi cikkekről közöltek kivonatokat, egy másik referáló lapjukban pedig a népi demokratikus országok szakirodalmát ismertették. 1953-ban költöztek a Szentkirályi utcába, ahol azután 1960-ban – kormányhatározat alapján – a központ szervezetére építve hozták létre az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központot. Az intézmény – többszöri névváltoztatás után – jelenleg Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézetként működik.⁶⁶

Közgazdasági Dokumentációs Központ

A Közgazdasági Dokumentációs Központ is még az országos központ szervezésében jött létre. A Közgazdaságtudományi Intézet felügyelete alatt működve széles közreműködői hálózatot épített ki a különböző gazdasági intézetekben dolgozó szakemberekből. Itt kezdte könyvtárosi (dokumentalista) pályafutását a már említett

Rózsa György is.⁶⁷ A központ vezetője 1950 és 1955 között *Gyöngyösi Nándor* volt. Szakfordítói szolgáltatás mellett a központ 1952-től heti jegyzéket adott ki a szovjet és a népi demokratikus folyóiratok közgazdasági szakirodalmáról.⁶⁸ Önálló léte 1955 tavaszán szűnt meg, feladatait nagyrészt a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem (ma Budapesti Corvinus Egyetem) Központi Könyvtára vette át.⁶⁹

Egyéb dokumentációs központok

Az 1949. június 29-i kormányrendelet 5. § (3) bekezdése lehetővé tette, hogy az előírtakon túl egyéb szakterületi dokumentációs központok is létesüljenek.

Még 1949 szeptemberében alakult a Kelet-Európai Tudományos Intézet utódintézményeként, és az akkoriban feloszló egyéb intézményektől örökölt állománnyal a *Földrajzi Könyv- és Térképtár*. 1951 októberében az akadémiai kutatóhálózat tagja lett, majd rövidesen, 1952 januárjától MTA Földrajztudományi Kutatócsoport néven folytatta működését. A könyv- és térképtár a kezdetektől fogva végzett a hagyományos könyvtári feladatok ellátásán túl dokumentációs munkát is. 1951 júliusától a *Földrajzi Könyv- és Térképtár Értesítője* című, sokszorosítással készült lapjának tizenkét számában, majd 1952-től a *Földrajzi Értesítő* külön rovatában rendszeresen közölték a külföldi, elsősorban a szovjet földrajzi folyóiratok számainak annotált tartalomjegyzékét. Az intézmény jelenleg *MTA Földrajztudományi Kutatóintézet* néven működik.⁷⁰

Az *Irodalomtörténeti Dokumentációs Központ*, amelyet az MTA elnöksége hozott létre, 1950. október 1-jével kezdte el tevékenységét *Halász Előd* vezetésével. Rajta kívül még három tudományos munkatárs dolgozott a központban (egy státus decemberben még nem volt betöltve), akik a folyóiratok és a könyvek annotációs címléírásait végezték, jegyzéket készítettek a feldolgozott címekről, és ők ellenőrizték a cseh, a lengyel, az albán, a román és a skandináv nyelvű

anyagot feldolgozó nyolc külső munkatárs leírásait, fordításait is. A központ munkatársai orosz nyelvtanfolyamra jártak, kettőjük pedig részt vett az Országos Könyvtári Központban 1950 őszen tartott könyvtárosi és dokumentációs tanfolyamon.⁷¹ A szovjet és a népi demokratikus, valamint a tőkés országok haladó irodalmára vonatkozó információk az *Irodalomtudományi Értesítő*ben jelentek meg 1951–1954 között. A központ kézikönyvtára 1952 márciusában 500 könyv, ebből 290 volt a szovjet irodalom.⁷² Halász Elődtől 1952-ben *Lengyel Béla* vette át az igazgatói tisztelet, őt követte 1955-től *Kardos Tibor*. A központ beleolvadt az 1956-ban megalakult MTA Irodalomtudományi Intézetbe, s a folyamatos dokumentációs munka ezzel lényegében megszűnt.⁷³

Az *Állam- és Jogtudományi Intézet Dokumentációs Osztálya* szintén 1950-ben alakult meg a külföldi és a hazai szakirodalom rendszeres feldolgozására. A feldolgozott anyagról információs kartoték készült. A Jogtudományi Dokumentációs Központ 1953 és 1956 között kéthavonként jelentette meg *Szemle* című referáló lapját.⁷⁴

A művészettörténeti dokumentációs kutatómunka 1951-ben indult meg a *Magyar Művészettörténeti Munkaközösség* nevű szervezetben, amelynek a neve 1953-tól *Művészettörténeti Dokumentációs Központ* lett. Feladata a magyar művészet történetének tudományos, új adatokra épülő, lehetőleg teljességre törekvő levéltári, okmánytári, bibliográfiai és lexikális feldolgozása volt. A központ igazgatója 1951–1965 között *Dávid Katalin* művészettörténész volt. A dokumentációs központ, könyvtárával és fényképgyűjteményével együtt jelenleg MTA Művészettörténeti Kutatóintézet néven működik.⁷⁵

Könyvtártudományi dokumentáció

Külön érdemes szólni a könyvtártudományi dokumentációs tevékenységről. Nem tudott megfelelő viszony kialakulni az Országos Dokumentációs Központ és az Országos Könyvtári

Központ között,⁷⁶ így nem került sor 1949-ben egy önálló Könyvtártudományi Dokumentációs Központ megalakítására. Az OKK szervezetében azonban létezett egy *Dokumentációs Osztály*, amely 1952-ig hetente adott ki címjegyzéket a külföldi könyvtártudományi és dokumentációs folyóiratok cikkeiről, közzétette 1951-ben az osztály fordításainak a jegyzékét. 1950–51-ben *Könyvtártudományi Beszámoló* címmel, *Tarr Lászlóné* szerkesztésében, majd 1952-ben *Könyvtárügyi Beszámoló* címmel közölt kivonatokat külföldi folyóiratokból. 1950 márciusában indították meg a *Könyvtárügyi Szemle* című, stencillel sokszorosított folyóiratot *Zalai Zoltán*, majd Gyöngyösi Nándor, illetve *Kőhalmi Béla* szerkesztésében. Programcikke szerint “a haladó szovjet könyvtártudomány és a népi demokráciák könyvtártudományának folyamatos ismertetése, a könyvtárosok ideológiai és technikai képzésének előmozdítása érdekében”. Az első szám kizárólag szovjet anyagot közölt, de a 2. szám “Külföldi könyvtárügy” rovatában egyebek mellett már helyet kapott egy híradás a római Műszaki Dokumentációs Központról, továbbá két amerikai (tehát kapitalista/imperialista!) könyvtáros szerző építészeti szakmunkájának ismertetése is olvasható. Úgy érzem, hogy a kötelező fanyalgást nyelvtani bravúrral oldotta meg a recenzens *Fitz József*, amikor azt írja, hogy “ha majd építünk, ne felejtsük el bön-gészni ebben a negatív értelemben is tanulságos füzetben”. Ugyanis Iowa City egyetemének könyvtárában óriási referenzstermet építettek, a tanárok és a kutatók számára pedig külön fülkét alakítottak ki a raktárban. Az 1951. évi 1. szám beszámol az OKK által 1950 őszén megrendezett első könyvtáros-tanfolyamról, amely “kettős igényt volt hivatva kielégíteni: az új még képzetlen könyvtáros- és dokumentátor káderek szakmai továbbképzését és a régi szakkaderek könyvtártani ismereteinek marxista-leninista szemszögből történő átértékelését.” A 2. számban a “Dokumentáció és könyvtár” című rovatban rövid beszámolókat, híreket olvashatunk a Mezőgazdasági Dokumentációs Központ, az Orvostudományi Dokumentációs Központ, az

Irodalomtörténeti Dokumentációs Központ, az Állam- és Jogtudományi Intézet és a Közgazdaságtudományi Dokumentációs Központ munkájáról. A *Könyvtárügyi Szemle* az 1951. évi 3/4. (összevont) számmal megszűnt. A szerkesztőség búcsú cikkében egyebek mellett megemlíti a nekik felrótt egyik hiányosságot: “*Kevés szó esett a burzsoá könyvtárügy hanyatló, reakciós voltáról, ennek hazai megnyilatkozásairól, az ellenség leleplezéséről a magyar könyvtárügyben*”. A következő, 1952-es évben megszűnt az Országos Könyvtári Központ is, és megkezdte működését az OSZK Könyvtártudományi-Módszertani Kabinete⁷⁷ (a mai Könyvtári Intézet). De ez már egy másik hazai könyvtártörténeti korszak.

Visszatekintve a hatvan évvel ezelőtti eseményekre, azt láthattuk, hogy a dokumentumbázis nélkül megalakított szakmai központok szinte mindegyike hamarosan fuzionált valamelyik könyvtárral, vagy könyvtár szerveződött mögéje. Ezért nyugodt szívvel elmondhatjuk, hogy – ha nem is a dokumentációs szakma belső fejlődése eredményeként, hanem a pártállami akarat által – az információ szolgáltatásnak új, korszerű intézményrendszere alakult ki az 1949-es kormányrendelet végrehajtása során, megalapozva evvel mai információs (dokumentációs) szolgáltatásaink jó részét. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy az új szakmai kihívások szerintem mára már értelmetlenné tették a “hagyományos” könyvtári illetve a dokumentációs szolgáltatások elsőbbsége körül dúló korábbi vitákat.⁷⁸) Könyvtári, illetve dokumentációs vonatkozásban ambivalens korszakról beszélhetünk,⁷⁹ olyanról, amelyet többféle nézőpontból is megközelíthetünk. Rózsa György *Ahogy lehet(ett)* című visszaemlékezés-sorozatára⁸⁰ is utalok, amikor a korszakkal kapcsolatban a hangsúlyt az akkori lehetőségek kihasználására, a tenni akarásra helyeztem, azoknak a tetteknek a végrehajtására, amelyekkel az akkori szervezeteket létrehozták, amelyekkel az akkori könyvtárosok, dokumentalisták a szakmai információk összegyűjtését, és hozzáadott értékkel történő szétsugárzását, szolgáltatását végezték el – „ahogy lehetett”.

Úgy gondolom, hogy a hatvan évvel ezelőtti elképzelések, események, történések nem csupán múltbéli, eltemetett, alkalmanként megemlékezésre érdemes elképzelések, események, történések: ezek a jelenünk is – abban az értelemben, hogy mai intézményeinkben velünk élnek tovább, s így egyben jövőnket is meghatározzák.

Itt mondok köszönetet a Könyvtári Intézet Szakkönyvtára korábbi és jelenlegi vezetőjének, Rácz Ágnesnek és Hegyközi Ilonának e megemlékezéshez nyújtott dokumentációs (információs) szolgáltatásukért, továbbá Voit Krisztinának, a tulajdonában lévő adatok közlésének átengedéséért. Miközben a meglévő információmozaikokból lehetőleg minél kerekébb képet igyekeztem összerakni, éreztem azt a hiányt, hogy hatvan év elmúltával sincs olyan kiadvány, nyilvános adattár vagy adatbázis, amely Kovács Máté-i igényességgel gyűjtötte volna össze az 1945–1952 közötti eredeti (írártári, levéltári, illetve nyomtatott) dokumentumokat, képanyagot, a könyvtárügyben egykor tevékenykedők életrajzi adatait, arcképtárát, és amely tartalmazná a korszak sajtó-, könyv- és könyvtári kultúrájának megközelítő teljességű bibliográfiát. Tudjuk, hogy a gyűjtés egykor megkezdődött az ELTE BTK Könyvtártudományi tanszékén, de azután abbamaradt. Tudjuk, hogy Gerő Gyula még nyilvánosan nem elérhető könyvtárügyi kronológiája feldolgozta ezt az időszakot is.⁸¹ Tudjuk, hogy vannak további gyűjtések, és készül a korszakra vonatkozó szakkönyvtári Minerva. Úgy gondolom, hogy múltunk ezen időszakának minél árnyaltabb megismeréséhez az információgyűjtést és dokumentálást tervszerűen kellene folytatni akár a nagy országos könyvtárak, a hajdani dokumentációs központok utódintézményeinek együttműködésével, és a gyűjtéseket minél hamarabb elérhetővé kellene tenni valamilyen közös felületről.

Jegyzetek

20. századi magyar történelem, 1900–1994. Egyetemi tankönyv. Szerk. Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos. 2., bőv. kiad. Bp. Korona Kiadó, 1997. p. 305–312.
- Minisztertanácsi jegyzőkönyvek napirendi jegyzékei. 1947. június 1. – 1950. február 25. Bp. Magyar Országos Levéltár, 2004. 1949. június 24. 295/[4]3. E-dok.: http://www2.mol.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/kiadvanyok/kiadvanyok/segedletek_repertoriumok/minisztertanacsi_jegyzokonyvek_napirendi_jegyzekei_1947.html (megtekintve 2009. május 22-én)
- A szocializmus útján. A népi demokratikus átalakulás és a szocializmus építésének kronológiája. 1944 szeptember–1980. április. 2. jav. bőv. kiad. Szerk. Szabó Bálint. Bp. Akadémiai K., 1982. p. 95.
- Kulturális kisenciklopédia. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. Kossuth, 1986. p. 14.
- KOVÁCS Máté: Az egyetemi könyvtárosképzés két évtizedes fejlődése és főbb kérdései. Bp. 1970. E-dok.: <http://mek.niif.hu/06700/06707/06707.htm>
- Az Országos Széchényi Könyvtár története évszámokban. E-dok.: http://tortenet.oszk.hu/html/magyar/03kronologia/rovid_kronologia_honlapra_1.pdf (megtekintve 2009. május 15-én)
- A felszabadulás utáni magyar könyvtárügy kronológiája, 1945–1969. Összeáll. Bereczky László. = Könyvtári Figyelő, 16. évf. 1970. 1. sz. p. 5–36. Hivatkozott rendelet: p. 10.
- 4.118/1949. VI.29./Korm.sz.r. Az Országos Dokumentációs Központ létesítése és szakmai Dokumentációs Központok szervezése tárgyában. In: Könyvtári jogszabályok gyűjteménye. Összeáll. Takács József. Bp. Országos Könyvtári Központ, 1951. p. 143–145.
- VARGA Katalin: A szakkönyvtár. In: Könyvtárosok kézikönyve. 3. kötet. A könyvtárak rendszere. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Bp. Osiris, 2001. p. 113–114.; SALLAI István – SEBESTYÉN Géza: A könyvtáros kézikönyve. 2. átd. és bőv. kiad. Bp. Gondolat, 1965. p. 496–498.
- KÉGLI Ferenc: Könyvek, térképek és zeneművek kurrens nemzeti bibliográfiái a dualizmus korában – különös tekintettel az Országos Széchényi Könyvtárra, 1867–1918. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1991–1993. Bp. 1997. p. 213–265. A hivatkozott rész: p. 240–243.; KÉGLI Ferenc: A hírlapok, folyóiratok kurrens nemzeti bibliográfiái a dualizmus korában – különös tekintettel az Országos Széchényi Könyvtárra. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve,

- 1994–1998. Bp. 2000. p. 257–298. A hivatkozott rész: p. 286–288.; KÉGLI Ferenc: A kurrens nemzeti bibliográfia a dualizmus korában – különös tekintettel az Országos Széchényi Könyvtárra. E-dok.: <http://mek.oszk.hu/02300/02357> (megtekintve 2009. május 27-én)
11. KÉGLI Ferenc: Könyvek, térképek és zeneművek kurrens nemzeti bibliográfiái a dualizmus korában – különös tekintettel az Országos Széchényi Könyvtárra, 1867–1918. i. m. A hivatkozott rész: 245–253., 257–258
12. Magyar Könyvszemle, 1937. 1. füz. p. 84. E-dok.: <http://epa.oszk.hu/00000/00021> (megtekintve 2009. május 27-én)
13. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének évkönyve. 2. 1937–1938. Szerk. Bisztray Gyula. Bp. 1938.
14. WITZMANN Gyula: Dokumentáció. In: A Fővárosi Könyvtár évkönyve. 7. 1937. Bp. 1938. p. 107–118.
15. POLZOVICS Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudományok területén. Bp. Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, 1962. p. 109–110.; BALÁZS Sándor: Magyarország képviselője és szerepe a FID-ben. = Magyar Könyvszemle, 1960. 1. sz. p. 58–64. E-dok.: <http://epa.oszk.hu/00000/00021> (megtekintve 2009. május 27-én)
16. KÁPLÁNY Géza: A dokumentáció és a könyvtárak. = Magyar Könyvszemle, 1940. p. 147–156. E-dok.: <http://epa.oszk.hu/00000/00021> (megtekintve 2009. május 27-én)
17. Magyar könyvészet, 1921–1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. Szerk. Komjáthy Miklósné. Közread. az Országos Széchényi Könyvtár. Bp. 1983. p. 32.; A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig. Összeáll. Kovács Máté. Bp. Gondolat, 1970. p. 381–382., 650–651.
18. CSAPODI Csaba – TÓTH András – VÉRTESY Miklós: Magyar könyvtártörténet. Bp. Gondolat, 1987. p. 409.
19. Vezérfonal a kivonatokat készítőik számára. 1928–1929. A Társadalomtudományi Kivonatok célja és rendeltetése. Bp. [1929], Barcza ny. 7 p. – A szerkesztőbizottság: *Dékány István* (szociológia), *Domanovszky Sándor* (történelem), *Laky Dezső* (statisztika), *Moór Gyula* (jogbölcselet, jogtudományi módszertan és magánjogtörténet), *Navratil Ákos* (közgazdaságtan és pénzügytan), *Polner Ödön* (államtudományok, politika és közigazgatás), *gróf Teleki Pál* (földrajz).
20. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár periodika állományának 1889 raktári jelzetű dokumentuma.
21. A hazai folyóiratok megtalált cikkeinek referátumkészítői: *Alföldi András*, *Bartoniek Emma*, *Benkő Gyula*, *Erdmann Doan Beynon*, *Fehér Pál*, *Grossmann L.*, *Komin Ferenc*, *Laky Dezső*, *Lengyel József*, *Moór Gyula*, *Neményi Endre*, *Nótel Vilmos*, *Pleidell Ambrus*, *Sebestyén Péter*, *Varga Endre Gábor* és *Viczián István*.
22. KATSÁNYI Sándor: Szabó Ervin és Teleki Pál. = Magyar Könyvszemle, 117. évf. 3. sz. (2001) E-dok.: <http://epa.oszk.hu/00000/00021> (megtekintve 2009. június 7-én)
23. CHOLNOKY Győző – FUTALA Tibor – KERTÉSZ Gyula: Nemzetiségi bibliográfia és dokumentáció hazánkban a kezdetektől napjainkig (1). = Könyvtári Figyelő, 39. évf. 1993. 4. sz. p. 545–560. E-dok.: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00008/Cholnoky_h.html#12 (megtekintve 2009. június 7-én)
24. A Magyar Statisztikai Társaság honlapjáról: MST története E-dok.: <http://www.mstnet.hu> (megtekintve 2009. június 7-én)
25. CHOLNOKY Győző – FUTALA Tibor – KERTÉSZ Gyula: Nemzetiségi bibliográfia és dokumentáció hazánkban a kezdetektől napjainkig 2. = Könyvtári Figyelő, 40. évf. 1994. 1. sz. p. 15–28.; KISS Lajos: Györfy György halálára. = Magyar Nyelv, 97. évf. 2001. 2. sz. (jún.) p. 250–252. E-dok.: <http://www.c3.hu/~magyarnyelv/01-2/kissl.htm>; PALÁDI-KOVÁCS Attila: Néprajzi feladatok, vállalkozások és az Akadémia (1929–1967). E-dok.: https://www.mta.hu/fileadmin/l_osztaly/eloadastar/paladi_nagykezd.rtf
26. KOSÁRY Domokos: A század mérlege. = Európai Utas, 10. évf. 1999. 3. sz. p. 2–8. E-dok.: <http://www.hhrf.org/europaiutas/19993/eu9903.htm> (megtekintve 2009. június 7-én)
27. JÁNSZKY Lajos: A műszaki dokumentáció problémái és feladatai Magyarországon. = Magyar Könyvszemle, 72. évf. 1956. 2. sz. p. 101–111. E-dok.: <http://epa.oszk.hu/00000/00021> (megtekintve 2009. május 27-én)
28. DÚZS János: Gazdasági dokumentáció Franciaországban. = Gazdaság, 1948. p. 1513–1518. (Voit Krisztina bibliográfiai gyűjtése és szíves közlése alapján)
29. Az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet honlapjáról. E-dok.: <http://www.mtafki.hu> (megtekintve 2009. június 7-én)
30. JÓNÁS Károly – VEREDY Katalin: Az Országgyűlési Könyvtár története, 1870–1995. Kiad. a Magyar Országgyűlés. Bp. 1995. p. 274
31. MÓRA László: Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ története (1883–1949). Bp. 1980. p. 298.
32. POLZOVICS Iván: i. m. p. 110.; Múltról és jövőről – jelenidőben. Beszélgetés Lázár Péterrel. Az interjú készítette Végh Ferenc. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 27. évf. 1980. 9. sz. p. 349–357.

33. NÉMETH Béla: Dokumentáció az iparban. In: Többtermelés, 1948. p. 83–84. (Voit Krisztina bibliográfiai gyűjtése és szíves közlése alapján); POLZOVICS Iván: i. m. p. 135.; LÁZÁR Péter: A dokumentáció szervezete. 1951/52. I–II. félév. Bp. 1951. II. félév. p. 84. (Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészkarának jegyzetei)
34. GULÁCSINÉ PÁPAY Erika: Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ 50 éve a magyar mezőgazdaság szolgálatában. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 50. évf. 2003. 5. sz. p. 198–201. E-dok.: http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=1944&issue_id=55 (megtekintve 2009. május 27-én)
35. TORDAYNÉ PÁTER Erzsébet: Tíz éves a mezőgazdasági dokumentáció. = Magyar Könyvszemle, 74. évf. 1958. 3. sz. p. 285–287. E-dok.: <http://epa.oszk.hu/00000/00021> (megtekintve: 2009. május 27-én); GÁSZÁNÉ BÁLINT Júlia: A mezőgazdasági dokumentáció fejlődésének rövid áttekintése. In: 15 év a mezőgazdaság szolgálatában. Az OMgK tevékenysége. Cikkgyűjtemény. Bp. OMgK, 1967. p. 141–167.
36. GULÁCSINÉ PÁPAY Pápay Erika: i. m.
37. HANTOS László: A mezőgazdasági dokumentáció célja és feladatai. = Agrártudomány, 1949. p. 513–517. (Voit Krisztina bibliográfiai gyűjtése és szíves közlése alapján)
38. KUTTORNÉ TELEK Judit: Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár története. = Könyvtári Figyelő, 39. évf. 1993. 2. sz. p. 206–210. E-dok.: http://www.epa.hu/00100/00143/00006/kuttorne_h_.html (megtekintve: 2009. május 27-én)
39. GÁSZÁNÉ BÁLINT Júlia: i. m.
40. PALOTAI Mária: Korszakok egy könyvtár életében. Az Orvostudományi Dokumentációs Központtól az Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézetig. E-dok.: http://www.eski.hu/new3/konyvtar/zip_doc/palotai-2000507.html (megtekintve: 2009. május 27-én)
41. LÁZÁR Péter: A dokumentáció szervezete. i. m. 92–111.; POLZOVICS Iván: i. m. p. 148–192.
42. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek napirendi jegyzékei. 1947. június 1. – 1950. február 25. i. m. 1949. június 17. 294/8.
43. RÓZSA György: Egy régi könyvtáros-mohikán emlékeiből. Ahogy lehet(ett). = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1995. november. p. 39–41. E-dok.: <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00170/pdf/05/historia.pdf> (megtekintve 2009. június 11-én)
44. LÁZÁR Péter: A magyar dokumentáció szervezete. Bp. 1949. (Különnyomat a Magyar Technika 1949. 9. számából.); Lázár Péter: A dokumentáció szervezete. i. m. I. félév. p. 5., II. félév. p. 114.
45. Múltról és jövőről – jelenidőben. Beszélgetés Lázár Péterrel. Az interjú készítette Végh Ferenc. i. m.; Vajda Erik: Dr. Lázár Péter, 1918–1992. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 39. évf. 1992. 9. sz. p. 400–401.
46. LÁZÁR Péter: A dokumentációról. Bp. 1949. 8 p. (Különnyomat a Magyar Technika 1949. 5. számából.)
47. KÉGLI Ferenc: A Székesfehérvári Körzeti Könyvtár (a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár elődje) története, 1950–1952. Székesfehérvár, 2002. p. 11–14., 16–20.; TÓTH Gyula: Tévút vagy torzó? 50 éve alapították a körzeti könyvtárakat. = Könyvtári Figyelő, 46. évf. 2000. 1–2. sz. p. 39–64. E-dok.: <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00033/toth.html> (megtekintve: 2009. június 7-én)
48. POLZOVICS Iván: i. m. p. 181–186.; <http://www.aslib.co.uk/>; <http://www.cnts.fr/>
49. LÁZÁR Péter: A magyar dokumentáció szervezete. i. m.
50. Jegyzék a dokumentációs központok által feldolgozott szakfolyóiratokról. Országos Dokumentációs Központ. 1. sz. (1950. jan.)–4. sz. (1950. dec.)
51. Jegyzék a ... bejelentett, tervbe vett és folyamatba tett szakfordításokról. Országos Dokumentációs Központ. 1949. 1. sz. (szept.)–1950. 25. sz. (szept.)
52. A felszabadulás utáni magyar könyvtárügy kronológiája, 1945–1969. i. m. Hivatkozott rendelet: p. 9.
53. Múltról és jövőről – jelenidőben. Beszélgetés Lázár Péterrel. Az interjú készítette Végh Ferenc. i. m.
54. LÁZÁR Péter: A dokumentáció szervezete. i. m. II. félév. p. 89.
55. AMBARCUMJAN, Zaharij Nikolaevics: Könyvtári osztályozás. KLENOV, A.: Magasabb ideológiai színvonalra a könyvtári osztályozás főiskolai oktatását. Bp. Országos Dokumentációs Központ, 1950. X, 102, 99 p.
56. Egyetemes tizedes osztályozás. Rövidített kiad. 1–3. Bp. Országos Dokumentációs Központ, 3 db.
57. MÓRA László: Ladányi Antal, 1901–1978. = Könyvtáros, 32. évf. 1982. 4. sz. p. 236–239.
58. Értesítés. = Könyvtárügyi Szemle, 1950. 2. sz. javított kiadás. p. 97.
59. GYŐRE Pál – HOVÁNYI Gábor: Könyvtári osztályozás. Bp. OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1967. p. 66. (A könyvtárosképzés füzetei)
60. 261/1950./X. 29./M. T. sz. r. Az Országos Dokumentációs Központ megszüntetése tárgyában. In: Könyvtári jogszabályok gyűjteménye. Összeáll. Takács József. Bp. Országos Könyvtári Központ, 1951. p. 169–170.

61. NÉMETH Béla: A műszaki dokumentációs központ szolgáltatásai. In: Magyar Technika, 1949. 10-11. sz. p. 82–85. (Voit Krisztina bibliográfiai gyűjtése és szíves közlése alapján); Mit nyújt a műszaki dokumentáció? A Műszaki Dokumentációs Központ tájékoztatója. Bp. [1950]. 10 p.; LÁZÁR Péter: A dokumentáció szervezete. i. m. II. félév. p. 90.; GERŐ Gyula könyvtárügyi kronológiájának adatai alapján.; JÁNSZKY Lajos: i. m.; BME OMIKK honlapja: <http://www.omikk.bme.hu> (megtekintve: 2009. május 27-én)
62. Az Országos Könyvtári Központ iratairól készített feljegyzés szerint a 25. sz. dobozban található 1951. febr. 1-jei jelentés szerint a Mezőgazdasági Dokumentációs Központ könyvtárának állománya 1.750, ebből 1.520 szovjet.
63. A fordítóiroda 1953-ban az időközben létrejött Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ szervezéséhez csatlakozott.
64. TORDAYNÉ Páter Erzsébet: Tíz éves a mezőgazdasági dokumentáció. = Magyar Könyvszemle, 74. évf. 1958. 3. sz. p. 285–287. E-dok.: <http://epa.oszk.hu/00000/00021> [megtekintve 2009. június 27-én]; GÁSZÁNÉ BÁLINT Júlia: i. m. 141–167.; KUTTORNÉ TELEKI Judit: i. m. E-dok.: http://www.epa.hu/00100/00143/00006/kuttorne_h_.html (megtekintve: 2009. május 27-én); GULÁCSYNE PPÁPAY Erika: i. m.; Gerő Gyula könyvtárügyi kronológiájának adatai alapján.; Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ honlapja: <http://www.omgk.hu> (megtekintve 2009. május 27-én)
65. A felszabadulás utáni magyar könyvtárügy kronológiája, 1945–1969. i. m. Hivatkozott adat: p. 9.
66. LÁZÁR Péter: A dokumentáció szervezete. i. m. II. félév. p. 90.; Gerő Gyula könyvtárügyi kronológiájának adatai alapján.; PALOTAI Mária: Korszakok egy könyvtár életében. Az Orvostudományi Dokumentációs Központtól az Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézetig. E-dok.: http://www.eski.hu/new3/konyvtar/zip_doc/palotai-2000507.html (megtekintve: 2009. június 4-én)
67. RÓZSA György: Egy régi könyvtáros-mohikán emlékeiből. Ahogy lehet(ett). = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1995. november. p. 39–41. E-dok.: <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00170/pdf/05/historia.pdf> (megtekintve 2009. június 11-én)
68. Közgazdasági Dokumentációs Központ heti jegyzéke a szovjet és népi demokratikus folyóiratok anyagából. 1952. jan. 5. – 1955. márc.
69. GYÖNGYÖSI Nándor: A közgazdasági dokumentáció elmélete és gyakorlata. Bp. Akadémiai K., 1953. 15 p.; LÁZÁR Péter: A dokumentáció szervezete. i. m. II. félév. p. 87–90.; POLZOVICS Iván: i. m. 143–144.;
70. Az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet honlapja: <http://www.mtafk.hu> [megtekintve 2009. május 27-én]
71. SIMON Zsuzsanna: Az MTA ITI megalakulásának előtörténete 1949-től 1955 decemberéig. E-dok.: <http://archivum.iti.mta.hu/kutatasieredmenyek/Elotortenet/ElotoriFrameset-16.htm>
72. Az Országos Könyvtári Központ iratairól készített feljegyzés szerint a 25. sz. dobozban található 1952. március 15-i irat alapján
73. Az Intézet története. E-dok.: <http://www.iti.mta.hu/tortenet.html> (megtekintve 2009. május 27-én); POLZOVICS Iván: i. m. p. 146.; Gerő Gyula könyvtárügyi kronológiájának adatai alapján.
74. POLZOVICS Iván: i. m. 145–146.; MTA Jogtudományi Intézet honlapja: <http://www.mta-jti.hu/main.htm> (megtekintve 2009. május 27-én)
75. DÁVID Katalin: A Művészettörténeti Dokumentációs Központ munkájáról. = Magyar Könyvszemle, 76. évf. 1960. 2. sz. p. 201–203. E-dok.: <http://epa.oszk.hu/00000/00021> (megtekintve 2009. június 4-én); MTA Művészettörténeti Kutatóintézet honlapja: <http://www.artist.mta.hu> (megtekintve 2009. május 27-én)
76. TÓTH András: A magyar dokumentációs hálózat időszerű kérdései. = Könyvtárügyi Szemle. 2. évf. 1951. 2. sz. (ápr.–aug.) p. 17–30.
77. A felszabadulás utáni magyar könyvtárügy kronológiája, 1945–1969. i. m. Hivatkozott oldal: p. 14
78. POGÁNY György: Egy folyóirat két címéről – szakmai és politikai háttérrel, a TMT ötvenedik évfolyama kapcsán. = Könyv, Könyvtár Könyvtáros, 12. évf. 2003. 8. sz. p. 3-9. E-dok.: <http://www.ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0308/pogany.html> (megtekintve 2009. június 7-én)
79. PAPP István: Bűnbeesés után. Szélgjegyzetek a magyar könyvtárügy 50 évére. = Könyvtári Figyelő, 46. évf. 2000. 1–2. sz. p. 65–75. E-dok.: <http://www.epa.hu/00100/00143/00033/papp.html>
80. RÓZSA György Ahogy lehet(ett) című visszaemlékezéseinek tíz közleménye a Könyv, Könyvtár, Könyvtárosban 1995 és 2002 novembere között jelent meg.
81. A tanulmány, illetve az előadás megírásakor a kronológia adatait felhasználtam Rácz Ágnes szíves közvetítésével.